

Piotr Fiedorczyk, Przemysław Kowalski

Uniwersytet w Białymstoku
e-mail: fiedorczyk@uwb.edu.pl

Uniwersytet w Białymstoku
e-mail: przemyslaw.ostroleka@gmail.com

Sądownictwo powszechne na terenie województwa białostockiego w II RP

SUMMARY

The Judiciary System in Białystok Voivodeship in the Polish Second Republic

The Białystok Voivodeship was established in 1919. It consisted of the territories, which were earlier under Russian Empire rule, but belonged to two different administrative structures. Until 1928, the judiciary system has been regulated by laws coming from the time of the partitions or by temporary Polish regulation. In 1928 the judiciary system in Poland was unified.

The most important problem in the judiciary system was the very frequent changes of the seats of the courts. Financial shortages were forcing the State to liquidate small courts. The result was very poor – people had troubles with access to the courts. Small courts were liquidated by the order of the Minister of Justice, not by the act of parliament. It was strongly criticized in the doctrine at that time.

Key words: Białystok voivodeship, Poland's Second Republic, Common courts of law, judiciary system

Województwo białostockie (12 powiatów: Augustów, Białystok, Bielsk, Kolno, Łomża, Ostrów Mazowiecka, Ostrołęka, Sejny, Suwałki, Sokółka, Szczuczyn, Wysokie Mazowieckie) utworzone zostało na mocy ustawy tymczasowej z dnia 2 sierpnia 1919 r. o organizacji władz administracyjnych II instancji¹. Na mocy ustawy z dnia 4 lutego 1921 r. o unormowaniu stanu prawno-politycznego na ziemiach przyłączonych do obszaru Rzeczypospolitej na podstawie umowy o preliminarjnym pokoju i rozejmie, podpisanej w Rydze 12 października 1920 r.², przyłączono doń powiaty grodzieński, wołkowyski i białowieski. W latach następnych odnotowano kilka zmian granic wschodnich województwa, dotyczących jednakże obszarów pojedynczych gmin. Z dniem 1 kwietnia 1939 r., weszła w życie ustawa z 9 kwietnia 1938 r. o zmianie granic województw: białostockiego, kieleckiego, lubelskiego, łódzkiego i warszawskiego³. Województwo białostockie zmniejszyło się wówczas, na rzecz województwa warszawskiego, o powiaty: ostrołęcki, ostrowski i łomżyński – co było najważniejszą zmianą terytorium województwa w okresie II RP⁴.

Należy zaznaczyć, że okręgi sądowe poszczególnych szczebli sądowych nie pokrywały się z podziałem administracyjnym państwa na województwa i powiaty. Podział na okręgi natomiast (co do zasady) nawiązywał do dawnego podziału zaborczego⁵. Województwo białostockie na tle innych wyróżniało się bodaj najodważniejszą próbą przerwania zaborczych kordonów. W jego skład weszły co prawda ziemie jednego zaboru (rosyjskiego), jednakże różniące się od siebie statusem prawnym w znaczny sposób. Województwo składało się z części byłej Kongresówki oraz z ziem, na czele z Białymstokiem, wchodzących bezpośrednio w skład Cesarstwa Rosyjskiego. Najważniejszą różnicą dzielącą te dwie części województwa było prawo cywilne: francusko-polsko-rosyjskie w byłej Kongresówce i rosyjskie (aczkolwiek nowelizowane w II RP) we wschodniej części województwa. Wprawdzie prawo obowiązujące wówczas na wskazanym obszarze nie jest przewodnim tematem tego artykułu, analizując ówczesne sądownictwo należy mieć to również na uwadze.

¹ Dz. P. P. P. Nr 65, poz. 395. O okolicznościach utworzenia województwa pisze w najnowszej monografii J. J. Milewski, *Województwo białostockie. Zarys dziejów (1919–1975)*, Białystok 2011, s. 19–20.

² Dz. U. Nr 16, poz. 93

³ Dz. U. Nr 27, poz. 240.

⁴ Szerzej o zmianach granic administracyjnych woj. białostockiego zob. P. Fiedorczyk, *O podziałach administracyjnych w województwie białostockim w okresie międzywojennym*, [w:] *Z zagadnień prawa rolno-cywilnego i samorządu terytorialnego*, red. J. Bieluk i in., Białystok 2012, s. 711–725.

⁵ S. Płaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, cz. 3: *Okres międzywojenny*, Kraków 2001, s. 657.

Sprzyjająca realizacji dążeń niepodległościowych sytuacja międzynarodowa, jaka powstała pod koniec 1918 r., nie zaskoczyła społeczeństwa polskiego. Od wybuchu pierwszej wojny światowej różne jego ugrupowania przejawiały, wykorzystując istniejące możliwości, wzmożoną aktywność polityczną i organizacyjną⁶. Dziejową rolę kładzenia podwalin pod gmach polskiego wymiaru sprawiedliwości odegrała przede wszystkim adwokatura. W oparciu o prace w Warszawskim Towarzystwie Prawniczym już w 1914 r. podjęto pierwsze kroki zmierzające do stworzenia władz prawniczych⁷. Po ewakuowaniu się władz carskich z Królestwa Polskiego prawnicy polscy zorganizowani w Komitecie Obywatelskim m. Warszawy powołali w lipcu 1915 r. sądy obywatelskie. Miały one społeczny charakter. Jako pierwsze w tej części Polski, po kilkudziesięciu latach, posługiwały się językiem polskim. Na ich wzór organizowano takie sądy w innych miejscowościach (m.in. w Lublinie). Działały do pierwszej dekady września 1915 r., kiedy to zostały zlikwidowane przez okupanta niemieckiego⁸. Henryk Konic, podsumowując bezprecedensową w Europie działalność tych sądów, stwierdził: „W polu nasze zastępy pod wodzą najlepszych spośród nas z orężem w ręku walczyły o niepodległość. Tutaj, w obliczu wroga prawnicy polscy na drodze pokojowej pierwsi podjęli walkę o samodzielność państwową: przez zorganizowanie sądownictwa obywatelskiego i jego obronę usiłowali dać wyraz naszym dążnościom do uzyskania niepodległości”⁹.

Powstanie sądownictwa polskiego datuje się na 1917 r. Wydane przez Tymczasową Radę Stanu 19 sierpnia 1917 r. *Przepisy tymczasowe o urządzeniu sądownictwa w Królestwie Polskim* były podstawą otwarcia 1 września tego samego roku następujących sądów królewsko-polskich: Sądu Najwyższego w Warszawie, sądów apelacyjnych w Warszawie i Lublinie, 15 sądów okręgowych oraz 437 sądów pokoju. Jednym z sądów okręgowych apelacji warszawskiej był Sąd Okręgowy w Łomży. Niepodlegające władzy TRS powiaty byłej guberni suwalskiej pozostały jeszcze wówczas poza zasięgiem okręgu warszawskiego Sądu Apelacyjnego¹⁰.

Jakkolwiek nie tak efektowny jak szcęk szabel i strzały karabinowe, państwowotwórczy charakter formowania się rodzimego sądownictwa jest oczywisty. W odrodzonej w 1918 r. Rzeczypospolitej (a właściwie odradzającej się, gdyż proces ten trwał przynajmniej do 1921 r.) najważniejsze miejsce w strukturze organów wymiaru sprawiedliwości zajmowały sądy. Ich pozycję określały przepisy konstytucyjne. Pod rządami konstytucji marcowej, stosownie do przyjętej

⁶ J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 2000, s. 461.

⁷ K. Pol, *Adwokaci polscy w drodze do niepodległości (1914–1918)*, „Palestra” 2003, nr 11–12, s. 72.

⁸ S. Płaza, op. cit., s. 618.

⁹ Cyt. za K. Pol, op. cit., s. 74.

¹⁰ M. Materniak-Pawłowska, *Struktura polskich sądów powszechnych w latach 1917–1928*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2001, z. 1, s. 276–277.

zasady podziału władzy, sądy były niezawisłe. Odrzucając tę zasadę, konstytucja kwietniowa uznawała sądy za organy państwa pozostające pod zwierzchnictwem prezydenta. Istniejące w II RP sądy dzieliły się na dwie grupy. Pierwszą tworzyły sądy powszechne, powołane do rozstrzygania wszystkich spraw karnych i cywilnych. Drugą tworzyły sądy szczególne, których kompetencje były ograniczone do określonych kategorii spraw: sądy wojskowe, pracy, wyznaniowe oraz sądy rozpoznające sprawy ze stosunków publicznoprawnych (Trybunał Stanu, Trybunał Kompetencyjny, Najwyższy Trybunał Administracyjny). Funkcje pomocnicze wśród organów wymiaru sprawiedliwości spełniały: prokuratura, Prokuratura Generalna, adwokatura, notariat¹¹.

Przez prawie połowę okresu międzywojennego, bo aż do 31 grudnia 1928 r., obowiązywała organizacja sądownictwa odziedziczona po zaborcach. System sądowy funkcjonował jako czteroszczeblowy. Było to naturalną konsekwencją trójinstancyjności środków odwoławczych oraz podziału sądów pierwszej instancji na sądy dla spraw drobniejszych i spraw ważniejszych. Różnice pomiędzy tymi systemami były dość istotne¹². Władze niepodległego państwa polskiego dekretem Tymczasowego Naczelnika Państwa z 7 lutego 1919 r. w przedmiocie dyslokacji sądów¹³ uchylili wspomniane wyżej *Przepisy tymczasowe o dyslokacji sądów* z 18 lipca 1917 r. (art. 5). Jednakże na mocy art. 1 tego dekretu dotychczasowe sądy pokoju, sądy okręgowe oraz sądy apelacyjne zachowały dotychczasowe siedziby i okręgi (*vide* Sąd Okręgowy w Łomży). Siedzibą Sądu Najwyższego pozostała Warszawa (art. 2). Tworzenie nowych oraz zmiany siedzib i okręgów istniejących sądów apelacyjnych i okręgowych, na wniosek ministra sprawiedliwości, uchwałać miała Rada Ministrów. Odnośnie sądów pokoju zarządzenia w tym przedmiocie wydawać miał minister sprawiedliwości (art. 3).

Objęcie przez polskie władze części byłych guberni suwalskiej (i tzw. okręgu siedleckiego), a więc i terenów przyszłego województwa białostockiego, zaowocowało stworzeniem tamże organizacji sądownictwa analogicznej do b. Królestwa Polskiego. Podstawą był dekret z 4 lutego 1919 r. o rozciągnięciu na okręgi sądowe bialski i suwalski przepisów dotyczących zarządu i wymiaru sprawiedliwości obecnie obowiązujących w okręgu Sądu Apelacyjnego warszawskiego¹⁴.

Sąd Okręgowy w Suwałkach został utworzony dekretem z dnia 16 stycznia 1919 r.¹⁵ Do jego właściwości terytorialnej zaliczone zostały powiaty: suwalski, sejneński i augustowski. Sąd Okręgowy w Suwałkach włączony został do okręgu Sądu Apelacyjnego w Warszawie. Otwarcie przewidziano na 9 marca

¹¹ J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op. cit., s. 546.

¹² S. Płaza, op. cit., s. 615; M. Materniak-Pawłowska, op. cit., s. 275–276.

¹³ Dz. P. P. P. Nr 14, poz. 170.

¹⁴ Dz. P. P. P. Nr 14, poz. 188.

¹⁵ Dz. P. P. P. Nr 8, poz. 115.

1919 r. Pierwszy skład Sądu Okręgowego w Suwałkach stanowili: prezes, 5 sędziów okręgowych, 4 sędziów śledczych (3 w rewirach i 1 zapasowy), prokurator, 3 podprokuratorów, 3 sekretarzy, 1 starszy rachmistrz, 3 podsekretarzy, 1 skarbnik, 16 kancelistów (w tej liczbie 4 starszych), 4 woźnych sądowych przy sądzie okręgowym, 5 woźnych, 16 sędziów pokoju, 16 sekretarzy sądów pokoju, 16 kancelistów przy sądach pokoju, 16 woźnych przy sądach pokoju, 1 pisarz hipoteczny przy Sądzie Okręgowym w Suwałkach, 3 pisarzy hipotecznych przy sądach pokoju w Suwałkach, Sejnach i Augustowie oraz 3 woźnych do kancelarii hipotecznych powiatowych, 1 aplikant według kategorii VIII, 1 aplikant według kategorii IX i 1 aplikant według kategorii X¹⁶.

Otwarcie Sądu Okręgowego w Suwałkach w terminie przewidzianym w przepisach wykonawczych udało się tylko dzięki niezwyklej determinacji polskich sędziów. Okupujący Suwalszczyznę Niemcy nie wyrazili na to zgody. Mianowany prezesem sądu sędzia Walery Roman do ostatniego momentu próbował bezskutecznie pertraktować z przedstawicielami okupanta. Nie mogąc (nie chcąc) dłużej czekać, 9 marca 1919 r. o godz. 9.30 sędzia W. Roman, w obecności kilkunastu sędziów i urzędników, dokonał formalnego otwarcia Sądu Okręgowego w Suwałkach. Miało ono miejsce w pokoiku sędziowskim dawnego budynku rosyjskiego sądu gubernialnego wybudowanego jeszcze w XIX w. przez władze carskie. 10 marca 1919 r. zarówno ten sąd, jak i podległe mu sądy pokoju, rozpoczęły pracę. Warunki funkcjonowania tychże sądów były niewyobrażalnie trudne. Przebywające na Suwalszczyźnie do 25 sierpnia 1919 r. oddziały niemieckie „wsławiły” się m.in. napaścią, w trakcie posiedzenia, na S. Zatryba – sędziego sądu pokoju w Sztabinie, zakończoną przebicciem go bagnetem. Zdarzały się przypadki grożenia sędziom bronią w celu zmuszenia do odstąpienia od czynności, uwalniania aresztantów oraz zajmowania, z użyciem siły, lokali sądowych. Sędzia śledczy Zygmunt Olszewski oraz sędzia pokoju o nazwisku Nieciński, przebywając na terenach litewskich, zostali przez miejscowe władze aresztowani i przewiezieni do Kowna, skąd wrócili dopiero po miesiącu. Po 25 sierpnia 1919 r. funkcjonowanie sądownictwa na Suwalszczyźnie wprowadzono na tory normalności. Niespełna rok później powiaty suwalski i sejneński zostały jednak zajęte przez Litwinów, zaś powiat augustowski przez bolszewików. Polskie władze sądownicze zostały w większości ewakuowane na zachód. Na miejscu pozostał prezes, starsi sędziowie oraz personel kancelarii. Litwini szybko przystąpili do zacierania śladów polskości. 14 sierpnia 1920 r. przybyły z litewskiego Mariampola prezes sądu okręgowego, sędzia Stakunas, na gruzach polskiego sądownictwa miał za zadanie stworzyć nowe. Polacy, a konkretnie p.o. prezesa, prokurator Antoni Naumowicz, odmówili jego żąda-

¹⁶ *Przepisy wykonawcze do dekretu Naczelnika Państwa w przedmiocie utworzenia sądu okręgowego w Suwałkach*, Dz. P. P. z 1919 r. Nr 20, poz. 231.

niu zamknięcia sądu i przekazania budynku, wobec tego nastąpiło ono przy asyście litewskiego wojska. Przejęciu budynku towarzyszyła grabież akt sądowych, mebli, a nawet darów Amerykańskiego Czerwonego Krzyża. Litwini, nie posiadając odpowiednich kadr, nakłaniali część polskich prawników i przedstawicieli personelu do pracy dla litewskich organów wymiaru sprawiedliwości. Pomimo próśb i gróźb, bezskutecznie. Nikt nie chciał pracować dla okupanta. 29 sierpnia 1920 r. Litwini uciekli z Suwałk, a idące na wschód wojsko polskie wkroczyło tu dzień później. Od tego momentu, aż do wybuchu drugiej wojny światowej, miejscowe sądy mogły pracować w warunkach pokojowych. Niestety, jakkolwiek krótka, ale owocująca w grabieże, okupacja litewska odbiła się niekorzystnie na pracy miejscowych sądów. Księgi hipoteczne i inne dokumenty sądowe, pomimo wielu starań, nie zostały bowiem przez Litwinów zwrócone¹⁷.

Kolejnym sądem okręgowym, utworzonym na terenie późniejszego województwa białostockiego, był Sąd Okręgowy w Białymstoku. Nastąpiło to na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 12 lipca 1919 r. w przedmiocie utworzenia Sądu Okręgowego w Białymstoku¹⁸, wydanego na podstawie *dekretu o dyzlokacji*. Właściwość miejscowa sądu, utworzonego z dniem 1 sierpnia 1919 r., obejmowała powiaty: białostocki, bielski i sokólski byłej guberni grodzieńskiej. Skład sądu przedstawiał się następująco: prezes, wiceprezes, 7 sędziów okręgowych i 10 sędziów śledczych, prokurator, 3 podprokuratorów, 4 sekretarzy, 10 podsekretarzy, 1 skarbnik, 1 rachmistrz, 1 archiwista, 21 kancelistów, 6 dietariuszy, 8 woźnych sądowych przy sądzie okręgowym, 6 woźnych, 8 gońców, 24 sędziów pokoju, 24 sekretarzy sądu pokoju, 24 kancelistów przy sądach pokoju, 6 dietariuszy przy sądach pokoju, 24 woźnych przy sądach pokoju, 1 pisarz hipoteczny przy Sądzie Okręgowym w Białymstoku, 1 aplikant według kategorii VIII, 1 aplikant według kategorii IX i 1 aplikant według kategorii X (art. 3).

Wzmianka o zamierzonym utworzeniu sądu została opublikowana wcześniej w miejscowej prasie. Uważny czytelnik „Dziennika Białostockiego” dowiedział się o powyższym już 22 czerwca 1919 r. Dziennikarz informował, że Sąd Okręgowy rozpocznie działalność w ciągu kilku tygodni, w Pałacu Branickich. Prezesem miał zostać (co się potwierdziło) sędzia T. Straszewicz. Ten był sędzią Sądu Okręgowego w Warszawie, poprzednio był adwokatem przysięgłym w Białymstoku¹⁹. Znajomość miejscowego prawa i obyczajów, przez cieszącego się wśród białostoczan dobrą opinią prawnika, z pewnością była atutem nie do podważenia przy tejże nominacji. Otwarcie Sądu Okręgowego odbyło się w sobotę 2 sierpnia 1919 r. w sali kolumnowej Pałacu Branickich. Atmosfera nie przypo-

¹⁷ J. Przygucki, *Suwańskie sądownictwo w okresie międzywojennym*, s. 3, za: http://www.suwalki.so.gov.pl/so_suwalki/i/file/historia/miedzywojenny.pdf.

¹⁸ Dz. P. P. P. Nr 58, poz. 352.

¹⁹ *Sąd Okręgowy*, „Dziennik Białostocki” z 22.06.1919 r., s. 3.

minała na szczęście tej, która towarzyszyła otwarciu sądu w Suwałkach. Rangi uroczystości dodawała obecność, obok m.in. prezesa T. Straszewicza, samego ministra sprawiedliwości, Leona Supińskiego. Być może z oczekiwaniem na dostojnego gościa należy wiązać fakt, że otwarcie miało miejsce dzień później niż nakazywało rozporządzenie. Właściwe rozpoczęcie prac miało nastąpić w poniedziałek 4 sierpnia 1919 r. Tłumacząc się trudnościami lokalowymi, zapowiedziano działanie tylko w sprawach pilnych²⁰. W trakcie uroczystości mowę wygłosił ks. dziekan Chalecki, w której podkreślał znaczenie tegoż sądu²¹. Już pod koniec listopada 1919 r. pojawiły się głosy o możliwym przeniesieniu siedziby na ul. Warszawską 63, do gmachu po szkole handlowej²², co rzeczywiście wkrótce nastąpiło²³.

W związku z opisaną inauguracją prac polskiego sądownictwa na Białostocczyźnie i nagłą potrzebą unormowania tamże stosunków prawnych, wydana została ustawa z dnia 31 lipca 1919 r. o prawach obowiązujących w okręgu sądowym białostockim w zakresie sądownictwa²⁴, która weszła w życie tuż przed uruchomieniem działalności Sądu Okręgowego w Białymstoku, albowiem 1 sierpnia 1919 r., zgodnie z art. 1 tejsze ustawy, przepisy m.in. dotyczące zarządu i wymiaru sprawiedliwości, w szczególności przepisy dotyczące urządzenia sądownictwa, dyslokacji sądów, wynagrodzenia urzędników wymiaru sprawiedliwości, rozciągnięto (co do zasady) na okręg sądowy białostocki. W razie braków i wątpliwości mogących wyniknąć przy stosowaniu tejsze ustawy, należało stosować, *per analogiam*, przepisy obowiązujące w okręgu Sądu Apelacyjnego warszawskiego (art. 10). Zachowały moc obowiązującą: dotychczasowe prawo cywilne, handlowe oraz wekslowe (art. 2), rozciągnięto jednakże na tenże okręg moc ustawy hipotecznej z 1818 r. oraz prawo o przywilejach i hipotekach z 1825 r., wraz z uzupełniającymi je przepisami (art. 3). Zabierający w Sejmie Ustawodawczym głos, jako pierwszy podczas debaty nad sprawozdaniem Komisji Prawniczej o ustawie, poseł sprawozdawca Adam Mieczkowski²⁵, słusz-

²⁰ Otwarcie Sądu Okręgowego, „Dziennik Białostocki” z 3.08.1919 r., s. 2.

²¹ Zob. jej treść: Znaczenie Sądu Okręgowego, „Dziennik Białostocki” z 5.08.1919 r., s. 2.

²² Wizyta wojewody, „Dziennik Białostocki” z 30.11.1919 r., s. 2.

²³ Miało to miejsce najpóźniej na początku 1921 r., zob. relację z procesu dozorczy więziennego Żakiewicza, *Sąd doraźny*, „Dziennik Białostocki” z 16.02.1921 r., s. 3.

²⁴ Dz. P. P. P. Nr 64, poz. 382.

²⁵ Adam Franciszek Mieczkowski (1876–1953), absolwent studiów prawnych w Warszawie, od 1906 r. adwokat przysięgły przy Sądzie Okręgowym w Warszawie, od 1910 do 1917 r. adwokat, w latach 1917–1919 sędzia Sądu Okręgowego, następnie do 1939 r. adwokat w Łomży, m.in. wieloletni zastępca delegata Warszawskiej Rady Adwokackiej w Łomży. Aktywny działacz polityczny (ND, ZLN, SN), poseł na Sejm Ustawodawczy (1919–1922) i sejm I kadencji (1922–1927). W trakcie drugiej wojny światowej, od września 1940 r., adwokat przy Sądzie Grodzkim w Ostrowi Mazowieckiej, członek konspiracyjnego SN i NOW. Po wojnie, w latach 1946–1948, prowadził indywidualną kancelarię w Łomży, skreślony z listy adwokatów na własną prośbę, zob. *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J. M. Majchrowski, Warszawa 1994, s. 368.

nie podkreślał, że przepisy prawa sądowego, obowiązujące w byłym Cesarstwie Rosyjskim, pozostawiają wiele do życzenia. Nadzieję upatrywał w Komisji Kodyfikacyjnej, dzięki której wszelkie przeżytki miały być usunięte w procesie kodyfikacji prawa. Odnosząc się do możliwości stosowania *per analogiam* przepisów obowiązujących w byłej Kongresówce, stwierdził że umożliwi to ostateczne zjednoczenie okręgu białostockiego z byłą Kongresówką właśnie. Prosząc, w imieniu Komisji Prawniczej, o uchwalenie projektu ustawy, argumentował to m.in. (zgodnie z prawdą) zaawansowanymi pracami nad uruchomieniem tamże polskiego sądownictwa²⁶.

Z oczywistych względów nieco inaczej przebiegało tworzenie sądownictwa na Grodzieńszczyźnie. Sąd Okręgowy w Grodnie utworzono 30 czerwca 1919 r. na podstawie wydanego wcześniej rozporządzenia Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich z 15 maja 1919 r. o urządzeniu ogólnego sądownictwa na obszarach wschodnich. Obok tegoż sądu, na Ziemiach Wschodnich, utworzono wówczas sądy okręgowe w następujących miejscowościach: Wilno (15 czerwca 1919 r.), Łuck (19 września 1919 r.) i Mińsk (25 października 1919 r.). Wymienione sądy, a więc także grodzieński, podlegały otwartemu 24 września 1919 r. Sądowi Apelacyjnemu w Wilnie. Sądami I instancji były sądy pokoju. Pierwszym prezesem Sądu Okręgowego w Grodnie został Kazimierz Giedrońc. Organizacja okręgów sądowych postępowała w miarę zajmowania kolejnych obszarów przez wojsko polskie oraz pozyskiwania kadry, co nie było zadaniem łatwym. Językiem urzędowym sądownictwa był język polski. Ludności przysługiwało prawo wnoszenia pism w danym języku ojczystym i posługiwania się nim przed sądem. Tragiczny dla sądownictwa kresowego był czas wojny z bolszewikami. Okres ten, połączony z chaosem organizacyjnym związanym ze skutkami administrowania, traktowany był nieraz po macoszemu przez ZCZW, został jednak szczęśliwie zakończony wraz z ostatecznym przyłączeniem tych ziem do państwa polskiego po traktacie ryskim²⁷. Sąd w Grodnie wznowił działalność 11 stycznia 1921 r. Prezesem pozostał K. Giedrońc, wiceprezesami zaś Józef Songajłło i Adam Marzycz. Zatwierdzono wówczas nominacje 3 sędziów: Piotra Chojnowskiego, Lucjana Łukasiewicza i Donata Maculewicz. Sędziami pokoju w tym czasie byli mianowani: Basz, Dąbrowski, Domański, Horbaczewski. Zejdlisz, Skinder i Lobman – to z kolei nazwiska sędziów śledczych. Na czele urzędu prokuratorowskiego stał prokurator Kaszubski, zaś wiceprokuratorami byli: Komar, Muller i Daniłowicz²⁸. Od 7 marca 1921 r. sądy kresowe, w tym i grodzieńskie, wyda-

²⁶ Sprawozdanie stenograficzne z 82 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 31 lipca 1919 r., s. 1, 39.

²⁷ K. Kalata, Zarząd Cywilny Ziem Wschodnich w latach 1919–1920. Struktura organizacyjna i zarys działalności, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2003, z. 2, s. 88–97; M. Materniak-Pawłowska, op. cit., s. 278–280.

²⁸ Wznowienie działalności Sądu Okręgowego, „Dziennik Białostocki” z 20.01.1921 r., s. 2.

wać mogły „wyroki i decyzje” w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej²⁹. Na mocy, porządkującego sytuację w sądownictwie na przyłączonych do Polski kresach, rozporządzenia Rady Ministrów z 21 czerwca 1922 r. *o zniesieniu Sądu apelacyjnego Ziem Wschodnich oraz o dyzlokacji sądów w okręgach sądów apelacyjnych w Wilnie i Lublinie*³⁰ ustalono ponownie właściwość Sądu Okręgowego w Grodnie. Właściwość terytorialna rozciągała się na powiaty: białowiecki, grodzieński, kosowski (woj. poleskie), prużański (woj. poleskie), słonimski (woj. nowogrodzkie) i wołkowyski (woj. białostockie). Tenże sąd, wraz z sądami w Pińsku i Wilejce z siedzibą w Nowogrodzku, włączony zostały do jurysdykcji Sądu Apelacyjnego w Wilnie. Powyższe rozporządzenie weszło w życie 1 lipca 1922 r. Już w dwa miesiące później, tuż po zniesieniu powiatu białowieckiego, zostało ono zmienione. Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 4 września 1922 r. o zmianie właściwości terytorialnej Sądów Okręgowych w Grodnie i Białymstoku³¹ wyłączono z właściwości terytorialnej Sądu Okręgowego w Grodnie gminy zniesionego starostwa białowieckiego. W związku z tym gminy: białowiecka, masiewska i suchowolska włączone zostały do właściwości terytorialnej Sądu Okręgowego w Białymstoku – z dniem 1 października 1922 r.

Na podstawie wzmiankowanego dekretu dyslokacyjnego, od 1919 do końca 1921 r., a więc w okresie dalekim od stabilizacji (z oczywistych powodów), w samej tylko zachodniej części województwa białostockiego dokonano kilkunastu zmian – kasując, zmieniając siedziby, tudzież okręgi, sądów pokoju. Rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z 31 grudnia 1919 r. (M.P. Nr 18) *o wyłączeniu Sądu Pokoju w Goniądzu z okręgu Sądu Okręgowego w Łomży i włączeniu do Sądu Okręgowego w Białymstoku*, zapoczątkowano ten proces. Zmiana ta wymaga komentarza. Goniądz, miejscowość z byłego zaboru rosyjskiego, została wyłączona z okręgu należącego do b. Kongresówki, co, jak zaznaczono na wstępie, miało fundamentalne znaczenie w dziedzinie szeroko rozumianego prawa cywilnego. Następne trzy rozporządzenia ministra sprawiedliwości dotyczyły okręgu Sądu Okręgowego w Suwałkach: z 29 maja 1920 r. (M.P. Nr 130) w przedmiocie skasowania sądu pokoju wiejskiego w Suwałkach i zmiany terytorialnej sądu pokoju w Suwałkach, z 29 maja 1920 r. (M.P. Nr 130) w przedmiocie skasowania sądu pokoju wiejskiego w Sejnach w okręgu Sądu Okręgowego w Suwałkach, przez włączenie jego terytorium do sądu pokoju miasta Sejny, z 12 lutego 1921 r. (M.P. Nr 54, poz. 93) w przedmiocie zmiany terytoriów sądów pokoju w okręgu Sądu Okręgowego w Suwałkach. Z kolei w okręgu Sądu

²⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 marca 1921 r. w przedmiocie niektórych zmian w przepisach prawnych, obowiązujących na Ziemiach Wschodnich (Dz. U. Nr 29, poz. 166).

³⁰ Dz. U. Nr 47, poz. 415.

³¹ Dz. U. Nr 75, poz. 679.

Okręgowego w Łomży, od czerwca do września 1921 r., minister sprawiedliwości wydał następujące rozporządzenia dotyczące miejscowego sądownictwa: z 30 czerwca 1921 r. (M.P. Nr 161) *w przedmiocie dyzlokacji sądów pok. w pow. łomżyńskim w okręgu Sądu Okręgowego w Łomży*, z 30 czerwca 1921 r. (M.P. Nr 163) *w przedmiocie dyzlokacji sądów pok. w pow. Koln. w okręgu Sądu Okręgowego w Łomży*, z 30 czerwca 1921 r. (M.P. Nr 165) *w przedmiocie dyzlokacji sądów pok. w pow. ostrow. w okręgu Sądu Okręgowego w Łomży*, z 30 czerwca 1921 r. (M.P. Nr 166) *w przedmiocie dyzlokacji sądów pok. w pow. Wys. Maz. w okręgu Sądu Okręgowego w Łomży*, z 30 czerwca 1921 r. (M.P. Nr 167) *w przedmiocie dyzlokacji sądów pok. w pow. szczuczyńskim w okręgu Sądu Okręgowego w Łomży*, oraz (dotyczącym Kurpi) z 19 września 1921 r. (M.P. Nr 222) *w przedmiocie przeniesienia sądu pok. w Łysych do Turośli w okręgu Sądu Okręgowego w Łomży*. Z kolei 19 października 1921 r. minister sprawiedliwości wydał trzy rozporządzenia dotyczące okręgu Sądu Okręgowego w Białymstoku: *w przedmiocie dyzlokacji sądów pok. w pow. bielskim w okręgu Sądu Okręgowego w Białymstoku* (M.P. Nr 247), *w przedmiocie dyzlokacji sądów pok. w pow. białostockim w okręgu Sądu Okręgowego w Białymstoku* (M.P. Nr 248), *w przedmiocie dyzlokacji sądów pok. w pow. sokólskim w okręgu Sądu Okręgowego w Białymstoku* (M.P. Nr 249).

Powyższe rozporządzenia zostały zamieszczone w Monitorze Polskim. Na łamach „Gazety Sądowej Warszawskiej” został zamieszczony krytyczny artykuł wobec takich praktyk. Pogląd w nim zawarty jest bez wątpienia wart przytoczenia. Zarządzenia dyslokacyjne, dotyczące określenia i zmiany okręgów sądowych, które obejmowały także utworzenie częstokroć nowych sądów, miały decydujące znaczenie tak w kwestii prawnego istnienia danej instytucji sądowej, jak i w kwestii miejscowej właściwości sądowej. Przesunięcia dyslokacyjne odbijały się żywym echem w kwestii dotyczącej właściwości sądu, na którą ustawodawca położył szczególny nacisk również w art. 98 Konstytucji marcowej. Zrozumiałą miało być wtedy rzeczą, że z punktu widzenia porządku prawnego należało zwrócić szczególną uwagę na to, kto, w jakich warunkach i w jakiej formie podejmować mógł zarządzenia dyslokacyjne. Odnośnie właściwości miejscowej – stwierdzono w tym artykule – nie powinno ulegać wątpliwości, że wszelkie zmiany dyslokacyjne, dotyczące sądów apelacyjnych, okręgowych lub pokoju, dokonane po 16 sierpnia 1919 r., a nieogłoszone w Dzienniku Ustaw, **nie mają mocy prawnej**. W dalszej konsekwencji należało uznać, iż zmiany dyslokacyjne, od których pełen był Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości, dotychczas nie obowiązywały, a odnośnie wyroki ulegały zaskarżeniu z powodu niewłaściwości sądu, który daną sprawę prowadził³².

³² S. Ś., *Dyzlokacja sądów cywilnych i wojskowych w świetle art. 1 ustawy w sprawie wydawania Dz. U. R. P. z 31 lipca 1919 (Poz. 400 Dz. U.)*, GSW z 26.01.1924 r., nr 4, s. 37–39.

Ostateczne ustalenie kształtu terytorialnego II RP oraz przejęcie zarządu wymiaru sprawiedliwości przez władze polskie w 1922 r. na całym obszarze państwa uznawane jest za zakończenie pierwszego podokresu w dziejach ustroju sądownictwa. Data ta oznaczała pewną stabilizację struktury sądów powszechnych³³.

Na terenie województwa białostockiego, zgodnie z pierwszym w historii wykazem sądów z 1923 r.³⁴, istniały wówczas następujące sądy:

I. Sąd Okręgowy w Białymstoku (apelacja warszawska):

- 1) siedziby sądów pokoju w powiecie białostockim: Białystok okręgi I–IV, Knyszyn,
- 2) siedziby sądów pokoju w powiecie bielskim: Białowieża, Bielsk, Ciechanowiec, Siemiatycze,
- 3) siedziby sądów pokoju w powiecie sokólskim: Sokółka okręgi I–II.

II. Sąd Okręgowy w Łomży (apelacja warszawska):

- 1) siedziby sądów pokoju w powiecie kolneńskim: Kolno, Stawiski, Turośl,
- 2) siedziby sądów pokoju w powiecie łomżyńskim: Łomża okręgi I–II, Rutki, Śniadowo, Zambrów,
- 3) siedziby sądów pokoju w powiecie ostrołęckim: Czerwin, Myszyniec, Ostrołęka,
- 4) siedziby sądów pokoju w powiecie ostrowskim: Czyżew, Ostrów Mazowiecka okręgi I–II, Poręba,
- 5) siedziby sądów pokoju w powiecie szczuczyńskim: Grajewo, Rajgród, Szczuczyn,
- 6) siedziby sądów pokoju w powiecie wysokomazowieckim: Sokoły, Wysokie Mazowieckie.

III. Sąd Okręgowy w Suwałkach (apelacja warszawska):

- 1) siedziby sądów pokoju w powiecie augustowskim: Augustów, Krasnybór, Sopoćkinie,
- 2) siedziby sądów pokoju w powiecie sejneńskim: Sejny,
- 3) siedziby sądów pokoju w powiecie suwalskim: Filipów, Suwałki okręgi I–II, Wiżajny.

IV. Sąd Okręgowy w Grodnie (apelacja wileńska):

- 1) siedziby sądów pokoju w powiecie grodzieńskim: Druskienniki, Grodno okręgi I–III, Indura, Krynki,
- 2) siedziby sądów pokoju w powiecie wołkowyskim: Porozowo, Świsłocz, Wołkowysk okręgi I–II, Zelwa,
- 3) siedziby sądów pokoju w powiecie kosowskim (woj. poleskie): Kosów na Polesiu, Telechany,

³³ M. Materniak-Pawłowska, op. cit., s. 275.

³⁴ *Wykaz sądów Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. Urz. Min. Spr. 1923 r. Nr 7, s. 178–180).

- 4) siedziby sądów pokoju w powiecie prużańskim (woj. poleskie): Borcza (?) Kartuska, Prużana, Szerszew,
- 5) siedziby sądów pokoju w powiecie słonimskim (woj. nowogródzkie): Dobroczyn, Słonim okręgi I–II, Zdzieciół.

W następnym okresie, trwającym od 1924 do końca 1928 r., reorganizacje i zmiany w dyslokacji sądów były nie mniej liczne. 1 listopada 1925 r. zniesiono wydział hipoteczny przy sądzie w Sejnach. W związku z tym do właściwości wydziału hipotecznego przy sądzie pokoju I okręgu w Suwałkach włączono nieruchomości położone w Sejnach i gminach: Berżniki, Giby, Krasnopol i Krasnowo. Znajdujące się w archiwum hipotecznym przy sądzie pokoju w Sejnach księgi hipoteczne oraz duplikaty aktów stanu cywilnego przeniesiono do archiwum wydziału hipotecznego przy wymienionym sądzie suwalskim³⁵.

Fala zmian dyslokacji sądów pokoju rozpoczęła się od wyłączenia z właściwości terytorialnej sądu pokoju w Białowieży gminy Orla i włączeniu tejże do właściwości terytorialnej sądu pokoju w Bielsku³⁶, co nastąpiło 1 października 1925 r. Następnie zniesiono sądy pokoju I, II i III okręgu w Grodnie, wyłączono z okręgu sądu pokoju w Druskiennikach miasto Skidel oraz gminy: Dubno, Hożą, Kamionkę i Skidel, tworząc sąd pokoju w Grodnie obejmujący miasto Grodno, a także gminy: Hornicę, Hożą i Wiercieszki. Tym samym aktem utworzono sąd pokoju w Skidlu, obejmujący miasto Skidel oraz gminy: Dubno, Kamionkę, Łunę, Mosty, Skidel i Wołpę³⁷. Zmiany te weszły w życie z dniem 1 stycznia 1926 r. Utworzoną 4 lutego 1925 r. gminę wiejską Marcinkańce włączono do okręgu sądu pokoju w Druskiennikach³⁸ z dniem 1 marca 1926 r. Tego samego dnia gmina Zaręby Kościelne (pow. ostrowski) włączona została do okręgu sądu pokoju w Czyżewie, po uprzednim wyłączeniu z okręgu sądu pokoju II okręgu w Ostrowi Mazowieckiej³⁹. Tenże ostrowski sąd pokoju wraz z sądem pokoju I okręgu w Ostrowi Mazowieckiej zostały wkrótce zniesione. W ich miejsce utworzono sąd pokoju w Ostrowi Mazowieckiej, obejmujący miasto Ostrow Mazowiecka oraz gminy: Jasienice, Komorowo i Orło⁴⁰. Rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 marca 1926 r. o dyslokacji sądów pokoju w powiecie

35 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 sierpnia 1925 r. o zniesieniu wydziału hipotecznego przy sądzie pokoju w Sejnach w okręgu sądu okręgowego w Suwałkach (Dz. U. Nr 92, poz. 651).

36 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 1925 r. o dyzlokacji sądów pokoju w powiecie bielskim w okręgu sądu okręgowego w Białymstoku (Dz. U. Nr 86, poz. 600).

37 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 listopada 1925 r. o dyzlokacji sądów pokoju w powiecie grodzieńskim w okręgu sądu okręgowego w Grodnie (Dz. U. Nr 124, poz. 885).

38 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 stycznia 1926 r. o dyzlokacji sądów pokoju w powiecie grodzieńskim w okręgu sądu okręgowego w Grodnie (Dz. U. Nr 7, poz. 48).

39 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 stycznia 1926 r. o dyzlokacji sądów pokoju w powiecie ostrowskim w okręgu sądu okręgowego w Łomży (Dz. U. Nr 8, poz. 59).

40 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 marca 1926 r. o dyzlokacji sądów pokoju w powiecie ostrowskim w okręgu sądu okręgowego w Łomży (Dz. U. Nr 28, poz. 177).

grodzieńskim w okręgu sądu okręgowego w Grodnie⁴¹ wyłączono z okręgu sądu pokoju w Druskiennikach gminę Żytomlę i włączono ją z dniem 1 maja 1926 r. do okręgu sądu pokoju w Grodnie. Z kolei z dniem 1 czerwca 1926 r. przeniesiona została siedziba sądu pokoju z Poręby do Długosiodła⁴² (pow. ostrowski). Następnie zniesiony został sąd pokoju w Turośli, zaś gminy: Gawrychy, Łyse i Turośl włączono do okręgu sądu pokoju w Kolnie – z dniem 1 sierpnia 1926 r.⁴³

Z zachodniej części województwa prąd dyslokacyjny przeniósł się następnie na wschodnie rubieże. Na mocy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 października 1926 r. w sprawie dyslokacji sądów pokoju w powiecie wołkowyskim w okręgu sądu okręgowego w Grodnie⁴⁴ dokonano następujących zmian. Wyłączono z okręgu sądu pokoju I okręgu w Wołkowysku gminy Piaski i Tereszki, włączając je do okręgu sądu pokoju II okręgu w Wołkowysku. Z okręgu sądu pokoju w Świsłoczy wyłączono gminę Mścibów i włączono ją do sądu pokoju II okręgu w Wołkowysku. Z kolei z tegoż II okręgu wyłączono gminę Podorok włączając ją do okręgu sądu pokoju w Porozowie. Najobszerniejsze zmiany we właściwościach terytorialnych sądów pokoju Kresów Wschodnich (obejmujące niemalże 100 zmian) wprowadzono w życie 1 stycznia 1927 r.⁴⁵ Terenów województwa białostockiego dotyczyła co prawda wtedy tylko jedna zmiana. Nowo utworzony sąd pokoju w Szereszowie objął m.in. gminę Suchopol, która 14 lipca 1926 r. z województwa białostockiego została wyłączona do województwa poleskiego. Gmina ta została wyłączona z okręgu sądu pokoju w Białowieży.

Z dniem 1 lipca 1927 r. utworzono sąd pokoju w Wołkowysku, znosząc dotychczas istniejące sądy pokoju I i II okręgu w tym mieście. Tenże sąd objął wskazane miasto, jak również gminy: Biskupice, Izabelin, Mścibów, Pieski, Roś i Tereszki⁴⁶. 1 stycznia 1928 r. włączono doń gminę Szydłowicze, wyłączoną z okręgu sądu pokoju w Świsłoczy⁴⁷.

⁴¹ Dz. U. Nr 31, poz. 192.

⁴² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 kwietnia 1926 r. o dyslokacji sądów pokoju w powiecie ostrowskim w okręgu sądu okręgowego w Łomży (Dz. U. Nr 40, poz. 225).

⁴³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 1926 r. w sprawie dyslokacji sądów pokoju w powiecie kolneńskim w okręgu sądu okręgowego w Łomży (Dz. U. Nr 61, poz. 363).

⁴⁴ Dz. U. Nr 106, poz. 617.

⁴⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 listopada 1926 r. o rozmieszczeniu sądów pokoju w powiatach prużańskim i słonimskim w okręgu sądu okręgowego w Grodnie, baranowickim, nieświeckim, nowogródzkim i stołpeckim w okręgu sądu okręgowego w Nowogródku, tudzież brasławskim, dziśnieńskim, lidzkim, mołodeczańskim, oszmiańskim, postawskim, święciańskim, wilejskim, wileńsko-trockim, wołyńskim w okręgu sądu okręgowego w Wilnie oraz o zmianie okręgów sądów pokoju w Białowieży w okręgu sądu okręgowego w Białymstoku i w Hancewiczach w okręgu sądu okręgowego w Pińsku (Dz. U. Nr 115, poz. 670).

⁴⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 maja 1927 r. o dyslokacji sądów pokoju w powiecie wołkowyskim, w okręgu sądu okręgowego w Grodnie (Dz. U. Nr 52, poz. 461).

⁴⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 października 1927 r. o dyslokacji sądów pokoju w powiecie wołkowyskim w okręgu sądu okręgowego w Grodnie (Dz. U. Nr 92, poz. 830).

29 października 1928 r. zniesiono sąd pokoju w Długosiodle, włączając do okręgu sądu pokoju w Ostrowi Mazowieckiej gminy: Brańszczyk, Długosiodło i Porębę⁴⁸.

Na podstawie wchodzących w życie 31 grudnia 1928 r. „sylwestrowych rozporządzeń”, dokonano następujących zmian terytorialnych, odchodzących właśnie do historii, sądów pokoju na terenie województwa białostockiego. Zniesiono sąd pokoju w Rajgrodzie, zaś samo miasto oraz gminy Bełdę i Pruską włączono do okręgu sądu pokoju w Grajewie⁴⁹. Kolejnymi zniesionymi sądami były sądy pokoju w Rutkach i Śniadowie. W związku z tym gminy Lubotyń i Śniadowo włączone zostały do okręgu sądu pokoju w Łomży. Z kolei gminy: Chlebiotki, Kołaki, Rutki i Szumowo włączono do okręgu sądu pokoju w Zambrowie⁵⁰. W powiecie suwalskim zniesiono sądy pokoju I i II okręgu w Suwałkach. Utworzono tam sąd pokoju obejmujący owo miasto oraz gminy: Andrzejewo, Czostków, Filipów, Hutę, Jeleniewo, Kadaryszki, Koniecbor, Kuków, Pawłówkę, Przerośl, Sejwy, Wiżajny, Wólkę i Zaboryszki⁵¹. W Białymstoku zniesiono sądy pokoju I, II, III i IV okręgu, tworząc jeden sąd pokoju. Objął on następujące miasta: Białystok, Choroszcz, Starosielce, Supraśl, Suraż, Wasilków i Zabłudów, oraz gminy: Białostoczek, Choroszcz, Czarnawieś, Dojlidy, Gródek, Juchnowiec, Michałowo, Zabłudów i Zawyki⁵². W Sokółce utworzono, na miejsce dwóch sądów pokoju I i II okręgu, jeden obejmujący cały powiat sokólski⁵³.

Podsumowując przedunifikacyjny okres w sądownictwie na terenie województwa białostockiego, można posłużyć się danymi z *Pierwszej generalnej lustracji sądów polskich w b. zaborze rosyjskim*⁵⁴, odnoszącymi się niekiedy *stricto* do sądów kresowych. Ubolewano nad warunkami pracy na Kresach, postulując wprowadzenie odpowiednich dodatków. Zauważano brak aplikantów na wschodnich rubieżach II RP. Charakteryzując całość badanego terytorium, podnoszono, że sędziowie pokoju, jakkolwiek uczciwi, byli już wówczas przytłoczeni ilością (przeciętnie 320 spraw na 1 sędziego miesięcznie) oraz skalą problemów wynikających z rozrastającej się materii ustawowej. Ławnicy z ko-

⁴⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 października 1928 r. o dyzlokacji sądów pokoju w powiecie ostrowskim w okręgu sądu okręgowego w Łomży (Dz. U. Nr 92, poz. 817).

⁴⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 listopada 1928 r. o dyzlokacji sądów pokoju w powiecie szczuczynskim w okręgu sądu okręgowego w Łomży (Dz. U. Nr 99, poz. 892).

⁵⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 listopada 1928 r. o dyzlokacji sądów pokoju w powiecie łomżyńskim w okręgu sądu okręgowego w Łomży (Dz. U. Nr 99, poz. 888).

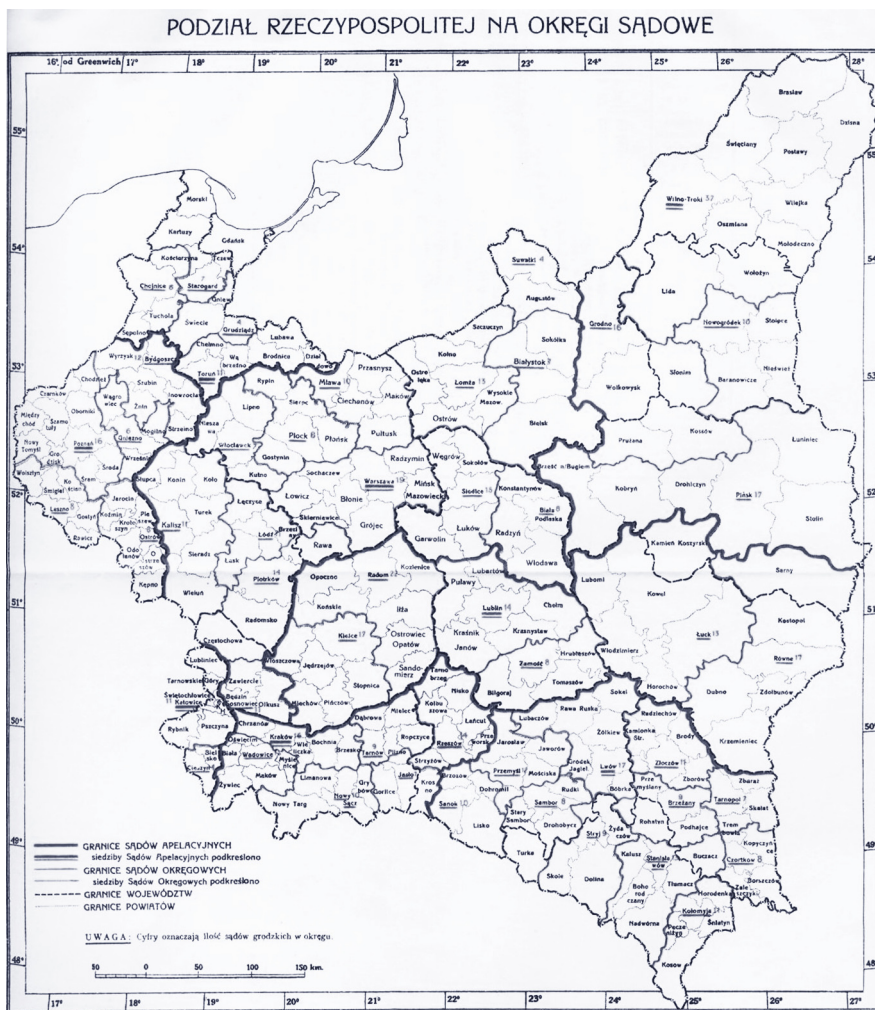
⁵¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 grudnia 1928 r. w sprawie dyzlokacji sądów pokoju w powiecie suwalskim w okręgu sądu okręgowego w Suwałkach (Dz. U. 1928 Nr 102, poz. 912).

⁵² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 1928 r. o dyzlokacji sądów pokoju w powiecie białostockim w okręgu sądu okręgowego w Białymstoku (Dz. U. 1928 Nr 102, poz. 913).

⁵³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 1928 r. o dyzlokacji sądów pokoju w powiecie sokólskim w okręgu sądu okręgowego w Białymstoku (Dz. U. 1928 Nr 102, poz. 914).

⁵⁴ J. Jamontt, *Pierwsza generalna lustracja sądów polskich w b. zaborze rosyjskim*, GSW z 13.06.1927 r., s. 325–326.

Źródło: Materiały Komisji dla Usprawnienia Administracji Publicznej przy Prezesie Rady Ministrów, t. I, Podział administracyjny państwa, Warszawa 1929, s. 34.

lei zostali określani plagą wymiaru sprawiedliwości. Ze smutkiem stwierdzano, że nieraz, wbrew logice i słuszności, przegłosowywali sędziów. To powodowało, że rozchodziły się pogłoski o korupcji wśród sędziów pokoju. Źródłem tych powiastek miała być kolejna z мора sądownictwa. Pokątni doradcy, zwani też w piśmiennictwie międzywojennym specjalistami od znachorstwa prawniczego, chcąc zedrzyć jak najwięcej od naiwnych klientów, zapewniali ich, że znaczna część żądanej sumy jest przeznaczona bezpośrednio dla sędziego. Jeszcze inną bolączką wymiaru sprawiedliwości były lokale zajmowane przez sądy, „nie tylko

urągające higienie, ale czasem wprost uniemożliwiające pracę”. Brakowało bibliotek, a niekiedy nawet niezbędnych tekstów aktów prawnych.

Poważnym problemem trapiącym polskie sądownictwo przez cały okres międzywojenny była kwestia uposażenia sędziowskiego. Już w kwietniu 1920 r., na łamach „Dziennika Białostockiego” zamieszczono apokaliptyczną dla białostockiego (i nie tylko) sądownictwa wizję: „Położenie finansowe sędziów jest tak fatalne, że o ile nie posiadają zamożnej rodziny, nie mogą sobie kupić ani odzieży odpowiedniej, ani obuwia. Wiemy o tym dobrze, że sędziowie białostoccy chcą porzucić swoje stanowiska, chociaż są dobrymi patriotami i pragną z duszy i serca służyć ojczyźnie. Ale trudno żądać od nich, aby z rodzinami przymierali głodem, aby chodzili nago i boso... Jeżeli tak dalej to potrwa może dojść do tego, że sądy nasze pozostaną bez sędziów, że państwo praworządne będzie musiało obchodzić się bez sędziów. Tak przecież być nie może”⁵⁵. O ile można by sceptycznie podchodzić do relacji prasowej, to trudno nie wierzyć równie dramatycznym w wymowie spostrzeżeniom niewątpliwego autorytetu ówczesnego środowiska sędziowskiego, sędziego Janusza Jamontta: „Tymczasem co się u nas czyni? Sędziowie nie mają co jeść. Wielu z nich wycofało się z życia towarzyskiego i społecznego z powodu braku porządnego ubrania. Niedalej jak w d. 3 maja b. r. (tj. 1927 – dop. aut.) wielu sędziów nie mogło skorzystać z zaprosin na raut Pana Prezydenta, bo fraka nie mieli. Na prowincji jest jeszcze gorzej. Tam niezawisły *de jure* sędzia jest *de facto* materialnie zależny nawet od krawca, co go na raty ubiera lub kupca, co od połowy miesiąca daje mu środki żywnościowe na kredyt (...). Czy zdolny prawnik pojedzie na prowincję za 320 zł?”⁵⁶. Jamontt stwierdzał, że władza wykonawcza, uporczywie nie zgadzając się na podniesienie uposażenia sędziów, spycha ich systematycznie coraz niżej w hierarchii służbowej. Bardzo zdroworozsądkowo brzmiała również jego uwaga, że „lepsze siły prawnicze nie pójda tam gdzie nie dają ani dobrobytu, ani zaszczytu”⁵⁷.

Na zagadnienie wymiaru sprawiedliwości w województwie białostockim należy również spojrzeć z perspektywy potencjalnego uczestnika postępowań sądowych. Po ustabilizowaniu się sądownictwa w końcu 1922 r., okres przedunifikacyjny był z kolei naznaczony ciągłymi zmianami terytorialnymi, polegającymi głównie na znoszeniu sądów. Znoszenie sądów miało głównie jedną przyczynę – permanentny brak pieniędzy w państwowej kasie. Toteż już w 1921 r. poczęto czynić kroki mające na celu ograniczenie wydatków⁵⁸. Niestety, wydłużało to zazwyczaj dosłowną drogę do sądu. Warto w tym miejscu przytoczyć relację praso-

⁵⁵ Grozi katastrofa, „Dziennik Białostocki” z 16.04.1920 r., s. 2.

⁵⁶ J. Jamontt, *Inne czasy, inne sądy*, GSW z 16.05.1927 r., s. 268.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Uchwała Sejmu Ustawodawczego z dnia 16 grudnia 1921 r. w przedmiocie zmniejszenia ilości władz, urzędów i zakładów państwowych oraz personelu w nich zatrudnionego (Dz. U. Nr 104, poz. 750).

wą, w której tle znajdowały się m.in. problemy z dotarciem do sądu. Pod koniec 1928 r. z nieukrywaną radością przyjęto uruchomienie komunikacji autobusowej pomiędzy Wołkowyskiem a Świsłoczą. Dwa miasta powiatu wołkowyskiego dzieliła odległość około 40 km. Tymczasem przed wprowadzeniem połączenia autobusowego, jedyną możliwością (inne alternatywy to podróż piesza, ewentualnie konna) przemieszczenia się pomiędzy tymi miastami była czterogodzinna podróż koleją. Z powodu niedopasowania rozkładu jazdy do potrzeb podróży nie można było uniknąć straty dnia roboczego oraz dwóch nieprzespanych nocy⁵⁹. Także wyprawa ze Świsłoczy do właściwego sądu okręgowego, tj. Grodna, tudzież apelacyjnego, tj. Wilna, jawiła się zapewne jako podróż życia. Jakkolwiek podany przykład dotyczy wschodniej części województwa, to *per analogiam* można go przenieść na cały jego obszar. Podobny odcinek, pomiędzy Myszyniec a Ostrołęką, pociąg pokonywał bowiem z porównywalnie „zawrotną” prędkością.

Prawo o ustroju sądów powszechnych z 6 lutego 1928 r. dokonało unifikacji sądownictwa powszechnego z dniem 1 stycznia 1929 r.⁶⁰ Struktura organizacyjna przedstawiała się następująco: sądy grodzkie, sądy okręgowe, sądy apelacyjne, Sąd Najwyższy.

Sądy pokoju, jak wcześniej wspomniano, znoszone na wielką skalę w miarę zbliżającej się reformy, przekształcane były w sądy grodzkie. Według p.u.s.p. tworzenie i znoszenie sądów powszechnych mogło następować tylko w drodze ustawy, natomiast ustalenie i zmiana okręgu lub siedziby sądu – również w drodze rozporządzenia prezydenta (art. 2 § 1 i 2). Równocześnie art. 270 zawiesił na okres 10 lat zastosowanie tego przepisu dla okręgów sądów apelacyjnych w Warszawie, Lublinie i Wilnie odnośnie sądów grodzkich, pozostawiając tworzenie, znoszenie, zmianę siedziby i okręgów tych sądów ministrowi sprawiedliwości. Jemu też pozostawiono dokonanie pierwszego ustalenia wszystkich siedzib i okręgow sądów grodzkich na obszarze całego państwa. Pierwsza nowela do p.u.s.p. z 4 marca 1929 r. zmieniła nieco stan prawny, wprowadzając zasadę, że w drodze ustawy następuje jedynie tworzenie i znoszenie sądów grodzkich, okręgowych i apelacyjnych, ustalenie i zmiana ich okręgów, jak również zmiana siedziby sądu. Zmianę granic okręgu lub siedziby sądu mógł zarządzić także prezydent RP w drodze rozporządzenia, jednakże taka zmiana nie mogła być połączona z przeniesieniem sędziego bez jego zgody w stan spoczynku lub na inne miejsce służbowe⁶¹. Rychło rozpoczęły się kolejne zmiany właściwości terytorialnej, głównie sądów grodzkich.

⁵⁹ *Samochód a parowóz*, „Tygodnik Wołkowyski” z 26.08.1928 r., s. 1.

⁶⁰ Dz. U. Nr 12, poz. 93. Na temat prac Komisji Kodyfikacyjnej nad tą ustawą zob. M. Mohyluk, *Prawo o ustroju sądów powszechnych w pracach Komisji Kodyfikacyjnej II Rzeczypospolitej*, Białystok 2004.

⁶¹ Dz. U. 1930 r. Nr 5, poz. 43; zob. M. Materniak-Pawłowska, *Ustrój sądownictwa powszechnego w II Rzeczypospolitej*, Poznań 2003, s. 202–203.

Z dniem 9 czerwca 1929 r. gmina wiejska Hajnówka została włączona do okręgu sądu grodzkiego w Białowieży⁶². Z kolei gmina Chlebotki z dniem 1 września 1929 r. została wyłączona z okręgu sądu grodzkiego w Zambrowie i włączona do okręgu sądu grodzkiego w Łomży⁶³. 1 maja 1930 r. do okręgu sądu powiatowego w Skidlu włączono gminę Jeziory wyłączoną z okręgu sądu powiatowego w Druskiennikach oraz gminę Żytomlę wyłączoną z okręgu sądu powiatowego w Grodnie⁶⁴. Z dniem 1 lipca 1931 r. zniesiony został sąd grodzki w Czerwinie, zaś gminy: Czerwin, Goworowo, Piski i Szczawin włączone zostały do okręgu sądu grodzkiego w Ostrołęce okręgu Sądu Okręgowego w Łomży⁶⁵.

14 października 1931 r. powiat makowski (woj. warszawskie) został włączony do okręgu Sądu Okręgowego w Łomży⁶⁶. 1 kwietnia 1933 r. gmina wiejska Łyse została wyłączona z okręgu sądu grodzkiego w Kolnie i włączona do okręgu sądu grodzkiego w Myszyńcu⁶⁷.

W kwietniu 1933 r. utworzono wydział hipoteczny przy sądzie grodzkim w Bielsku Podlaskim dla nieruchomości miejskich i wiejskich położonych w okręgu tegoż sądu, a także w okręgach sądów grodzkich w Białowieży, Ciechanowcu i Siemiatyczach⁶⁸.

Z kolei 5 sierpnia 1933 r. miało miejsce dość istotne dla sądownictwa wydarzenie. Zniesiono bowiem Sąd Okręgowy w Suwałkach i włączono jego okrąg do okręgu Sądu Okręgowego w Grodnie⁶⁹. Dzień później utworzono w Suwałkach wydział zamiejscowy Sądu Okręgowego w Grodnie dla okręgów sądów grodzkich w Augustowie, Sejnach, Sopoćkiniach i Suwałkach, z właściwością rzeczową obejmującą wszystkie sprawy rozpoznawane przez sądy okręgowe⁷⁰. Pierwszy projekt zniesienia Sądu Okręgowego w Suwałkach, wysunięty

⁶² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 czerwca 1929 r. o zmianie okręgu sądu okręgowego w Białymstoku (Dz. U. Nr 45, poz. 379).

⁶³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 lipca 1929 r. o rozmieszczeniu sądów grodzkich w powiecie łomżyńskim w okręgu sądu okręgowego w Łomży (Dz. U. Nr 55, poz. 441).

⁶⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 marca 1930 r. o zmianie okręgów sądów powiatowych w Druskiennikach, Grodnie i Skidlu w powiecie grodzieńskim w okręgu sądu okręgowego w Grodnie (Dz. U. Nr 19 poz. 158).

⁶⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 1931 r. o rozmieszczeniu sądów grodzkich w powiecie ostrołęckim w okręgu sądu okręgowego w Łomży (Dz. U. Nr 14, poz. 65).

⁶⁶ Ustawa z dnia 14 października 1931 r. w sprawie zniesienia sądu okręgowego w Mławie oraz zmiany okręgów w Łomży, Płocku i Warszawie (Dz. U. Nr 103, poz. 786).

⁶⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 stycznia 1933 r. o zmianie okręgów sądów grodzkich w Kolnie i Myszyńcu, w okręgu Sądu Okręgowego w Łomży (Dz. U. Nr 6, poz. 42).

⁶⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 lutego 1933 r. o utworzeniu wydziału hipotecznego przy sądzie grodzkim w Bielsku Podlaskim w okręgu Sądu Okręgowego w Białymstoku (Dz. U. Nr 11, poz. 76).

⁶⁹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 5 sierpnia 1933 r. w sprawie zniesienia sądu okręgowego w Suwałkach i zmiany granic sądów okręgowych w Grodnie, Łucku i Pińsku (Dz. U. Nr 62, poz. 463).

⁷⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 sierpnia 1933 r. o utworzeniu w Suwałkach wydziału zamiejscowego sądu okręgowego w Grodnie (Dz. U. Nr 62, poz. 468).

przez Nadzwyczajnego Komisarza Oszczędnościowego, pojawił się jeszcze w 1924 r. Pomyśl potencjalnych oszczędności wówczas jeszcze nie zaważył na podjęciu decyzji o zniesieniu Sądu Okręgowego w Suwałkach. Być może miała na to wpływ umiejętna argumentacja prezesa A. Naumowicza, wysuwana podczas korespondencji z prezesem Sądu Apelacyjnego w Warszawie. Koncepcja zniesienia sądu tak wysokiej rangi w Suwałkach powracała jeszcze dwukrotnie: w 1927 i 1929 r., żeby ostatecznie zostać wcielona w życie na podstawie wymienionych aktów prawnych⁷¹. W związku z opisaną zmianą były okręg Sądu Okręgowego w Suwałkach został objęty właściwością Sądu Apelacyjnego w Wilnie, po kilkunastu latach funkcjonowania w okręgu apelacji warszawskiej. Warto zauważyć, że cięcia w wydatkach spowodowały likwidację w 1932 r. także sąsiedniego Sądu Okręgowego w Białej Podlaskiej, przekształconego wydział zamiejscowy Sądu Okręgowego w Siedlcach⁷² (apelacja warszawska).

Z dniem 1 października 1934 r. weszło w życie rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 15 września tegoż roku o ustaleniu okręgów sądów grodzkich w powiecie bielskim w okręgu Sądu Okręgowego w Białymstoku⁷³. Na jego podstawie w skład okręgu sądu grodzkiego w Bielsku Podlaskim wchodziły miasto Bielsk Podlaski oraz gminy wiejskie: Bielsk, Narew, Orla i Wyszki. W skład sądu grodzkiego w Białowieży wchodziły gminy wiejskie: Białowieża, Hajnówka i Masiewo. Z kolei do okręgu sądu grodzkiego w Ciechanowcu wchodziły miasta Brańsk i Ciechanowiec oraz gminy wiejskie: Brańsk, Ciechanowiec i Grodzisk. W skład sądu grodzkiego w Siemiatyczach wchodziły miasta: Drohiczyn, Kleszczele i Siemiatycze oraz gminy wiejskie: Boćki, Drohiczyn, Kleszczele, Mielnik, Milejczyce i Siemiatycze.

Z dniem 1 czerwca 1936 r. miasto i gmina Kleszczele wyłączona została ze wspomnianego okręgu i włączona do okręgu sądu grodzkiego w Bielsku Podlaskim⁷⁴.

Wykaz sądów w województwie białostockim z 1937 r., wraz z obsadą kadrową, przedstawiał się następująco⁷⁵:

I. Sąd Okręgowy w Białymstoku, ul. Mickiewicza 5 (apelacja warszawska)

prezes: Józef Ostruszka

wiceprezesi: Kazimierz Kieszczyński, Karol Wolisch

⁷¹ J. Przygucki, op. cit., s. 10.

⁷² A. Bereza, W. Okniński, *Sądownictwo siedleckie. Tradycje i współczesność*, Warszawa 2010, s. 122–123.

⁷³ Dz. U. Nr 82, poz. 756.

⁷⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 kwietnia 1936 r. o zmianie okręgów sądów grodzkich w Bielsku Podlaskim i Siemiatyczach w okręgu Sądu Okręgowego w Białymstoku (Dz. U. Nr 38, poz. 292).

⁷⁵ *Kalendarz informator sądowy na 1937 rok*, oprac. J. Kirkiczenko, M. Krackiewicz, K. Rudzisz, Warszawa b.d., s. 289, 294–295, 307–309.

sędziowie okręgowi: Jan Dąbrowski, Kazimierz Gielniowski, Wacław Kaliszewski, Jerzy Krasicki, Jan Kazimierz Korab-Karpowicz, Edward Obidziński, Stanisław Olecki, Wiktor Popławski, Romuald Zalewski, Eryk Zirkwitz, vacat – dwa stanowiska
sędziowie okręgowi śledczy: Konstanty Gartkiewicz, Henryk Kownacki, vacat – jedno stanowisko (Białystok), Franciszek Natkes (Bielsk), vacat – jeden (Sokółka)

kierownik sekretariatu prezydialnego: Bolesław Jan Stokowski

prokurator: Olgierd Stetkiewicz

wiceprokuratorzy: Tadeusz Bartoszewicz, Jan Jaśkiewicz, Stanisław Kunicki, Jerzy Majewski (zastępca prokuratora), Zygmunt Ojrzyński

podprokurator: Tadeusz Budziński

kierownik sekretariatu prokuratury: Jan Paszta

Sąd Pracy: przewodniczący Stanisław Brosz, zastępca przewodniczącego Cezary Pochodowicz

Sądy Grodzkie:

- 1) Białowieża: sędzia grodzki – vacat
- 2) Białystok: kierownik Kazimierz Zawadzki, sędziowie grodzcy – Wsiewołod Barżycki, Stefan Frick, Zygmunt Kapitanian (delegowany do rewiru śledczego w Warszawie), Ludosław Kulesza, Cezary Pochodowicz
- 3) Bielsk Podlaski: sędzia grodzki Edward Osmólski
- 4) Ciechanowiec: sędzia grodzki Stefan Tobolczyk
- 5) Knyszyn: sędzia grodzki – vacat
- 6) Siemiatycze: sędziowie grodzcy – Stefan Kott (delegowany do rewiru śledczego w Sokółce), Walenty Białopolski
- 7) Sokółka: kierownik Stanisław Skwarko, sędzia grodzki Aleksander Malinowski.

II. Sąd Okręgowy w Łomży, ul. Farna 7

prezes: Jan Lewandowski

wiceprezesi: Stefan Sadkowski, Wacław Zajkowski

sędziowie okręgowi: Mieczysław Bebłowski, Jan Bondikowski, Franciszek Gaweł, Zbigniew Małczyński, Antoni Małecki, Piotr Niewiarowski, Józef Pogorzelski, Gustaw Poraski, Aleksander Szybiński, Eugeniusz Wiszniewski, Lucjan Zawistowski, vacat – jedno stanowisko

sędziowie okręgowi śledczy: Łomża – vacat, Ostrołęka – Zygmunt Fiedor, Ostrów Mazowiecka – Seweryn Odynec

kierownik sekretariatu prezydialnego: Zygmunt Kraszewski

prokurator: Lucjan Kulej

wiceprokuratorzy: Kazimierz Szretter, Wacław Tuszowski, Jan Xsiężopolski

podprokuratorzy: Janusz Duszyński, Andrzej Raszkowski
kierownik sekretariatu prokuratora: Antoni Mojzych

Sądy grodzkie:

- 1) Czyżew: sędzia grodzki Lucjan Rola
- 2) Grajewo: sędzia grodzki Stanisław Dąbrowski
- 3) Kolno: sędzia grodzki Adam Włodarczyk
- 4) Łomża: kierownik Karol Zajchrowski, sędziowie grodzcy: Mikołaj Markiewicz, Bronisław Ziętkiewicz, Antoni Muszycki
- 5) Maków: sędzia grodzki dr Zygmunt Piotr Olszewski
- 6) Ostrołęka: kierownik Władysław Markowicz, sędzia grodzki Antoni Brański
- 7) Ostrów Mazowiecka: kierownik Wiktor Sołowiej, sędziowie grodzcy: Tadeusz Maszewski, Julian Stawiński
- 8) Różan: sędzia grodzki Stefan Przytułski
- 9) Sokoły: kierownik Stefan Jaruzelski, sędzia grodzki Jan Walewski
- 10) Stawiski: sędzia grodzki – vacat
- 11) Szczuczyn: sędzia grodzki – vacat
- 12) Wysokie Mazowieckie: sędzia grodzki Bonifacy Bober
- 13) Zambrów: sędzia grodzki Leopold Kalinowski

III. Sąd Okręgowy w Grodnie, ul. Dominikańska 31 (apelacja wileńska)

prezes: Stefan Murza-Murzicz

wiceprezesi: Feliks Burakiewicz, Edward Merle

sędziowie okręgowi: Kazimierz Buchali, Michał Czudzinowicz, Oskar Dessin, Stanisław Godlewski, Jerzy Karwowski, Ludwik Kotłubaj, Bolesław Puczek, Stanisław Starski, Dominik Tołłoczko, Kazimierz Urbanowicz, vacat – dwa stanowiska

sędziowie okręgowi śledczy: Grodno – Konstanty Kuksewicz, Antoni Markowski, Stanisław Zienkiewicz; Słonim (woj. nowogrodzkie) – Aleksander Achmatowicz; Suwałki – Tadeusz Krzysztofek; Wołkowysk – p.o. sędziego grodzkiego Sylwester Sucharski

kierownik Sekretariatu Prezydialnego: vacat

podprokurator: Wincenty Giedroyć

wiceprokuratorzy: Antoni Ostrowski, Jerzy Rabczewski

podprokuratorzy: Franciszek Krzysztoń, Stanisław Mickiewicz, Stanisław Pacewicz, Józef Woźniak

kierownik sekretariatu prokuratury: Piotr Paweł Zieziula

Wydział Zamiejscowy w Suwałkach

przewodniczący: wiceprezes Otto-Oktawian Klasse

sędziowie okręgowi: Robert Krukowski, Artur Szmejł, Andrzej Tarnowski, Edwin Żene

kierownik sekretariatu wydziału: Bazyli Kobus

wiceprokurator: Jan Buczacki
podprokurator: Jan Śliwiński
kierownik sekretariatu oddziału prokuratury: p.o. Jerzy Hejnowicz

Sądy grodzkie:

- 1) Augustów: sędziowie grodzcy Jan Brzóska, Tadeusz Zarzycki
- 2) Dereczyn (woj. nowogrodzkie): sędzia grodzki – vacat
- 3) Druskienniki: sędzia grodzki Zygmunt Wiślawski
- 4) Grodno: kierownik Lucjan Czaprowski, sędziowie grodzcy: Dymitr Beklemiszew, Henryk Kozłowski, Eugeniusz Tukałło, vacat – jedno stanowisko
- 5) Indura: sędzia grodzki Stefan Wojewódzki
- 6) Krynki: sędzia grodzki Stefan Przewłocki
- 7) Porozowo: sędzia grodzki – vacat
- 8) Sejny: sędzia grodzki Stefan Pawelczyk
- 9) Skidel: sędziowie grodzcy Wiktor Chrzastowski i vacat – jedno stanowisko
- 10) Słonim (woj. nowogrodzkie): sędziowie grodzcy Dominik Grygorowicz, Kazimierz Hukowski, Piotr Stefanowicz
- 11) Sopoćkinie: sędzia grodzki Aleksy Bielajew
- 12) Suwałki: kierownik Włodzimierz Hofman, sędzia grodzki Jan Żabiński
- 13) Świsłocz: sędzia grodzki Marian Bereśniewicz
- 14) Wołkowysk: Kierownik Zygmunt Jasiński, sędziowie grodzcy Wincenty Ostrowski i Sylwester Sucharski
- 15) Zelwa: sędzia grodzki Kazimierz Radziwanowski.

Z dniem 1 lipca 1938 r. przeniesiono siedzibę sądu grodzkiego z Białowieży do Hajnówki⁷⁶. Ostatnią przed wybuchem drugiej wojny światowej zmianą było wyłączenie gminy Sejwy z okręgu sądu grodzkiego w Suwałkach i włączenie jej z dniem 1 września 1938 r. do okręgu sądu grodzkiego w Sejnach⁷⁷.

Krótko podsumowując historię sądownictwa powszechnego w województwie białostockim, można m.in. unaocznic skalę zachodzących zmian i pokazać, że skutek kasowania sądów I instancji, z 51 takich właśnie sądów w 1923 r., liczba ta zmalała niemalże o połowę, bo do 33, w 1937 r. Wobec oczywistych

⁷⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 maja 1938 r. o przeniesieniu siedziby sądu grodzkiego z Białowieży do Hajnówki (Dz. U. Nr 36, poz. 306).

⁷⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 lipca 1938 r. o zmianie granic okręgów sądów grodzkich w Suwałkach i Sejnach (Dz. U. Nr 53, poz. 419).

Na powyższej fotografii, sędzia Sądu Grodzkiego w Grodnie (1938 r.),
Maria Iwaszkiewiczowa⁷⁸

trudności komunikacyjnych, nawet biorąc pod uwagę poważne problemy trapiące młode państwo polskie, należy oceniać ten fakt jednoznacznie negatywnie.

Warto również wspomnieć o towarzyszącym zniesieniu w 1933 r. Sądu Okręgowego w Suwałkach i zastąpieniu go wydziałem zamiejscowym Sądu Okręgowego w Grodnie, umieszczeniem byłego okręgu suwalskiego (a więc obszaru prawa cywilnego francusko-polsko-rosyjskiego) w apelacji wileńskiej (prawo cywilne rosyjskie, ze zmianami).

Sądownictwo powszechne na obszarze województwa białostockiego odegrało niewątpliwie rolę czynnika państwowotwórczego. O jego niepodważalnej pozycji i autorytecie świadczą m.in. ówczesne relacje prasowe⁷⁹.

⁷⁸ Sygn. 1-B-304, Narodowe Archiwum Cyfrowe.

⁷⁹ Ówczesna prasa lokalna od początku relacjonowała proces powstawania sądownictwa, niejednokrotnie wyrażając troskę o przyszłość sądów i sędziów z powodów permanentnych kłopotów finansowych. Na bieżąco relacjonowano także procesy przed miejscowymi sądami. Jako ciekawostkę można przytoczyć relację z pierwszego w Białymstoku wykonania kary śmierci przez powieszenie. Wyrok na zabójcy urzędnika Dyrekcji Lasów Państwowych w Białowieży inż. Stanisława Gadomskiego i kupca białowieckiego Wajnsztejna, Władysława Staśkiewicza, skazanym na śmierć 22 grudnia 1927 r., został wykonany 21 marca 1928 r. Po odczytaniu wyroku przez sekretarza Sądu Okręgowego w Białymstoku, skazany sam wszedł na schodki szubienicy. Sprowadzony z Warszawy kat po egzekucji rzucił swoje rękawiczki pod nogi powieszzonego. Ciało pochowano na cmentarzu w Bacieczkach, zob. *Występ kata*, „Tygodnik Wołkowyjski” z 1.04.1928 r., nr 14, s. 7.

Bibliografia

- Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M., *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 2000.
- Fiedorczyk P., *O podziałach administracyjnych w województwie białostockim w okresie międzywojennym*, [w:] *Z zagadnień prawa rolnego, cywilnego i samorządu terytorialnego: księga jubileuszowa Profesora Stanisława Prutisa*, red. J. Bieluk, A. Doliwa, A. Malarewicz-Jakubów, T. Mróz, Białystok 2012.
- Grozi katastrofa*, „Dziennik Białostocki” z 16.04.1920 r.
- Jamontt J., *Inne czasy, inne sądy*, GSW z 16.05.1927 r.
- Jamontt J., *Pierwsza generalna lustracja sądów polskich w b. zaborze rosyjskim*, GSW z 13.06.1927 r.
- Kalata K., *Zarząd Cywilny Ziem Wschodnich w latach 1919–1920. Struktura organizacyjna i zarys działalności*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2003.
- Kalendarz informator sądowy na 1937 rok*, oprac. J. Kirkiczenko, M. Kraczkiewicz, K. Rudzisz, Warszawa b.d.
- Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J. M. Majchrowski, Warszawa 1994.
- Materiały Komisji dla Usprawnienia Administracji Publicznej przy Prezesie Rady Ministrów, t. I, Podział administracyjny państwa*, Warszawa 1929.
- Materniak-Pawłowska M., *Struktura polskich sądów powszechnych w latach 1917–1928*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2001, z. 1.
- Materniak-Pawłowska M., *Ustrój sądownictwa powszechnego w II Rzeczypospolitej*, Poznań 2003.
- Milewski J. J., *Województwo białostockie. Zarys dziejów (1919–1975)*, Białystok 2011.
- Mohyluk M., *Prawo o ustroju sądów powszechnych w pracach Komisji Kodyfikacyjnej II Rzeczypospolitej*, Białystok 2004.
- Otwarcie Sądu Okręgowego*, „Dziennik Białostocki” z 3.08.1919 r.
- Płaza S., *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, cz. 3: *Okres międzywojenny*, Kraków 2001.
- Pol K., *Adwokaci polscy w drodze do niepodległości (1914–1918)*, „Palestra” 2003, nr 11–12.
- Przygucki J., *Suwalkskie sądownictwo w okresie międzywojennym* (opublikowany na stronie internetowej Sądu Okręgowego w Suwałkach, www.suwalki.so.gov.pl).
- S. Ś., *Dyslokacja sądów cywilnych i wojskowych w świetle art. 1 ustawy w sprawie wydawania Dz. U. R. P. z 31 lipca 1919 (Poz. 400 Dz. U.)*, GSW z 26.01.1924 r.
- Samochód a parowóz*, „Tygodnik Wołkowyski” z 26.08.1928 r.
- Sąd doraźny*, „Dziennik Białostocki” z 16.02.1921 r.
- Sąd Okręgowy*, „Dziennik Białostocki” z 22.06.1919 r.

Sprawozdanie stenograficzne z 82 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 31 lipca 1919 r.

Wizyta wojewody, „Dziennik Białostocki” z 30.11.1919 r.

Występ kata, „Tygodnik Wołkowyski” z 1.04.1928 r.

Wznowienie działalności Sądu Okręgowego, „Dziennik Białostocki” z 20.01.1921 r.

Znaczenie Sądu Okręgowego, „Dziennik Białostocki” z 5.08.1919 r.